

บทที่ 3

แนวคิดและหลักเกณฑ์การจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลย ในคดีอาญาตามกฎหมายต่างประเทศ

ในบทนี้ผู้เขียนได้ทำการศึกษาเงื่อนไขการจ่ายเงินค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา การชดเชยค่าเสียหาย รวมทั้งองค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณาพร้อมทั้งแนวทางในการชำระเงินค่าทดแทน ตามกฎหมายของต่างประเทศโดยทำการศึกษา ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศฝรั่งเศส ประเทศญี่ปุ่น ประเทศเยอรมนี เพื่อให้เห็นระบบในการชดเชยค่าทดแทน แนวทางในการพิจารณา องค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณา เพื่อเป็นการเยี่ยวยาบุคคลผู้ได้รับผลร้ายจากกระบวนการยุติธรรมที่ผิดพลาด

3.1 แนวคิดการชดเชยค่าเสียหายในต่างประเทศ

แนวคิดของการทดแทนค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา หรือเหยื่ออาชญากรรม โดยที่รัฐนั้นเป็นผู้รับผิดชอบทดแทนค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือผู้ต้องหา มาจากกฎหมายฮัมบูราปี¹ โดยกฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติถึงความรับผิดชอบของชุมชนที่มีต่อการกระทำผิด แต่เมื่อยุคกลางสิ้นสุดลง รัฐมีอำนาจมั่นคงขึ้นทำให้ผู้เสียหายลดความสำคัญลง การชดเชยเริ่มลดน้อยลงหลังจากที่อาณาจักร Frankish ถูกแบ่ง โดยสนธิสัญญา Verdum การชดเชยค่าเสียหายก็ถูกกลืนกลายเป็นค่าปรับของรัฐ และรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในการลงโทษ การชดเชยเป็นหน้าที่ให้จ่ายค่าตอบแทนกันในกฎหมายแพ่ง สิ่งนี้เป็น ประวัติศาสตร์ของการปฏิรูปอาชญากรรมด้วยการลดความเอาใจใส่ต่อผู้เสียหาย และเริ่มหาระบบกฎหมายที่สามารถได้รับการชดเชยเต็มจำนวนได้ยากยิ่ง

ความคิดในการชดเชยค่าเสียหายได้เกิดขึ้นอีกครั้งในกลางศตวรรษที่ 20 ปี ค.ศ. 1950 ได้มีการเรียกร้องระบบการชดเชยของรัฐในอังกฤษ Margery Fry เป็นคนแรกที่ทำให้เกิดความสนใจ และเป็นผู้เรียกร้องให้ยอมรับความคิดนี้จากบทความ Justice for Victims ที่แสดงให้เห็นถึงความบกพร่องของระบบการชดเชยที่มีอยู่ ในกรณีที่ชาวอังกฤษผู้หนึ่ง ต้องดาบอดเพราะผลของอาชญากรรมและได้รับค่าทดแทน 11,500 ปอนด์ ซึ่งศาลให้ผู้กระทำความผิดทั้งสองคนผ่อนชำระ

¹ จาก “กฎหมายทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม:แนวความคิดทางด้านรัฐสวัสดิการ”, โดย ประธาน วัฒนาวาณิชย์, (2520, มิถุนายน-สิงหาคม), วารสารนิติศาสตร์. 9, 1. น. 73.

ให้อาทิตยละ 5 ชิลลิ่ง ผู้เสียหายกว่าจะได้รับค่าทดแทนครบผู้เสียหายต้องมีชีวิตอยู่ถึง 442 ปี ทำให้เกิดคำวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้เกิดบทความขึ้นในอเมริกัน² บทความ Round Table ที่วิจารณ์โครงสร้างของอังกฤษที่วางหลักค่าทดแทนโดยรัฐ โดยค้านว่าเป็นการละทิ้งความรับผิดชอบของบุคคลเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเสื่อมโทรมทางสังคมวิทยา (Sociological Decadence) รวมทั้งรายงาน White Paper เรื่อง Penal Practice in a Changing Society ต่อสภาอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1959 ว่า ถ้าการชดเชยแก่ผู้เสียหายโดยรัฐ ก็เท่ากับชักชวนให้ผู้กระทำความผิดโดยสังคม จึงได้มีการเสนอกฎหมายทดแทนค่าเสียหายโดยรัฐหลายครั้งจนปี ค.ศ. 1964 อังกฤษร่วมกับสก็อตแลนด์ได้เสนอกฎหมายโดยใช้ชื่อว่า Compensation for Victims of Crimes of Violence จนถึงวันที่ 1 สิงหาคม 1964 รัฐบาลได้เสนอให้มีการทดลองและแต่งตั้งคณะกรรมการทดแทนค่าเสียหาย (Criminal Injuries Compensation Board) ก่อนหน้านั้นเล็กน้อยนิวซีแลนด์ก็ได้เสนอกฎหมายทดแทนค่าเสียหายโดยรัฐในปี ค.ศ. 1963 และมีการแต่งตั้ง Crimes Compensation Tribunal ในวันที่ 1 มกราคม 1964³

ในปี ค.ศ. 1964 ความคิดในการชดเชยค่าเสียหายในคดีอาญา จึงแยกให้เห็นชัดเจนในการทดแทนโดยรัฐ (Compensation) กับการชดเชยค่าเสียหายโดยผู้กระทำความผิด (Restitution)⁴

ในปี ค.ศ. 1973 ได้มีการประชุมทางอาชญวิทยาเรื่องผู้เสียหายระหว่างประเทศครั้งที่ 1 ที่เยรูซาเล็ม ซึ่งสนับสนุนให้รัฐทุกรัฐก่อตั้งระบบทดแทนความเสียหายให้แก่ผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม⁵

ในปี ค.ศ. 1974 มีการประชุมสภาระหว่างชาติ ครั้งที่ 11 สรุปว่ารัฐและสถาบันมหาชนควรรับผิดชอบเบื้องต้นในการทดแทนความเสียหายของผู้เสียหายให้แก่ผู้เสียหายจากกองทุนสาธารณะ⁶

² การทดแทนผู้เสียหายในคดีอาญาหรือเหยื่ออาชญากรรมโดยรัฐ (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี), โดย อัญชลี ฉายสุวรรณ, 2534, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

³ สิทธิของผู้เสียหายที่จะได้รับการเยียวยาจากรัฐอันเนื่องมาจากการกระทำ ความผิดทางอาญา (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี), โดย ชาดิชา ชอบทางศิลป์, 2542, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ ทศนคติของบุคลากรในกระบวนการยุติธรรมต่อการลงโทษผู้กระทำความผิดโดยการชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีอาญา: ศึกษาเฉพาะในกรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี), โดย อมรรรัตน์ กริยาผล, 2527, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

⁵ Stephen Schafer. Victimology : The Victim and his Criminal. p. 125.

⁶ “การประชุมกองเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรมและบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด”, โดย ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์, (2526, ธันวาคม), วารสารอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม. น. 5-21.

ในปี ค.ศ. 1985 มีการประชุมkongเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรม และการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด (The United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of offenders) ครั้งที่ 7 ณ กรุงมิลาน ประเทศอิตาลี โดยในการประชุมนี้ได้กล่าวถึงเรื่องของเหยื่ออาชญากรรมอย่างกว้างขวาง ถึงกับได้มีการร่างประกาศเกี่ยวกับความเป็นธรรม และการช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมขึ้น โดยใช้ชื่ออย่างเป็นทางการว่า “Magna Carta for Victims” และในการประกาศดังกล่าวได้กล่าวถึงการทดแทนค่าเสียหายให้แก่เหยื่ออาชญากรรมพอสรุปได้ว่า ในกรณีที่การชดเชยค่าเสียหายจากผู้กระทำความผิดไม่เพียงพอการชดเชยโดยรัฐ หรือโดยกองการเงินระหว่างประเทศสำหรับอันตรายที่เกิดแก่เหยื่ออาชญากรรมจัดว่าจำเป็นในสัดส่วนที่เปรียบเทียบได้ ว่าความทุกข์ทรมานของเหยื่ออาชญากรรมรายอื่นที่ประสบเคราะห์กรรมเช่นเดียวกัน⁷

นอกจากนี้กฎบัตรสหประชาชาติ (United Nations Declaration) มาตรา 12 ก็ได้บัญญัติถึงเรื่องการทดแทนค่าเสียหายโดยรัฐดังกล่าวไว้ว่ารัฐควรพยายามจัดให้มีการทดแทนค่าเสียหาย ทางด้านการเงินให้แก่เหยื่ออาชญากรรม ในกรณีที่เขาไม่ได้รับค่าชดเชยอย่างเต็มจำนวนจากผู้กระทำความผิด (... requires states to endeavor to provide financial compensation when it is not fully available from the offender...) ปรากฏในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ประเทศในเครือจักรภพอังกฤษ และสหรัฐอเมริกาต่างบัญญัติกฎหมายชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายโดยรัฐเป็นผู้ทดแทนให้ เช่น นิวซีแลนด์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกาในมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ แคลิฟอร์เนีย ฮาวาย แมทซาชูเซต แมริแลนด์ เนวาดา นิวเจอร์ซีย์ และกฎหมายของสหรัฐคือ Federal Victim Compensation Act (1978) และนอกจากนี้เกิดขึ้นอย่างมากมาย เช่น National Organization for Victim Assistance (NOVA) เป็นต้น⁸

3.2 ประเทศอังกฤษ⁹

เดิมประเทศอังกฤษไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิของจำเลยผู้ซึ่งได้รับผลร้ายจากการดำเนิน กระบวนพิจารณาคดี จนกระทั่งมีการประกาศใช้ “The Criminal Justice Act 1988” หากปรากฏข้อเท็จจริงว่าจำเลยมิได้เป็นผู้กระทำความผิดจะได้รับเงินสงเคราะห์ (ex gratia payment) ให้แก่บุคคลนั้นโดยเป็นเงินที่มาจากกองทุนของรัฐ โดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ขึ้นอยู่กับดุลพินิจของ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยของอังกฤษ (Home Office)¹⁰

⁷ จาก “การประชุมkongเกรสสหประชาชาติว่าด้วยการป้องกันอาชญากรรม และการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำความผิด.”, โดย ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์. (2526, ธันวาคม), วารสารอาญาวิทยาและงานยุติธรรม. น. 13-14.

⁸ แหล่งเดิม.

⁹ จาก “กฎหมายทดแทนความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม : แนวคิดทางด้านรัฐสวัสดิการ”, โดย ประธาน วัฒนวานิชย์. (2520 มิถุนายน – สิงหาคม), วารสารนิติศาสตร์, 9, น.71.

¹⁰ การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (น.45). เล่มเดิม.

ต่อมาในคดี Malone v. UK ศาลสิทธิมนุษยชนของยุโรปได้มีการวินิจฉัยว่าเป็นการขัดต่อหลักนิติธรรมที่ปล่อยให้การจ่ายเงินทดแทนความเสียหายให้แก่จำเลยซึ่งถูกดำเนินคดีอาญาโดยไม่ได้กระทำความผิด เมื่อคดีถึงที่สุดแล้วผู้จำเลยใช้ดุลพินิจของรัฐเป็นไปโดยไม่มีหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนแน่นอนในกฎหมาย นอกจากนี้ คณะกรรมการด้านสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติได้ตั้งข้อสังเกตว่าแนวทางปฏิบัติของอังกฤษ ไม่สอดคล้องกับกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ 14 ด้วย¹¹

ต่อมาประเทศอังกฤษจึงได้มีการพัฒนากฎหมายเรื่องนี้โดยได้มีการบัญญัติ “The Criminal Justice Act 1988¹² กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการจ่ายค่าทดแทนโดยรัฐแก่จำเลยในคดีอาญาซึ่งจะกล่าวถึงเงื่อนไขและหลักเกณฑ์ในการจ่ายค่าทดแทนต่อไป

3.2.1 ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

บุคคลที่ศาลพิพากษาให้ต้องโทษทางอาญา แล้วต่อมาถูกกลับคำพิพากษา หรือได้รับการอภัยโทษโดยมีเหตุผลเนื่องจากปรากฏข้อเท็จจริงใหม่ให้เห็นโดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีการดำเนินการที่ผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมต่อบุคคลนั้น หากบุคคลนั้นต้องเสียชีวิตไปแล้ว ทายาทของบุคคลนั้นมีสิทธิร้องขอค่าทดแทน¹³

3.2.2 เงื่อนไขที่จะได้รับค่าทดแทน

บุคคลต้องคำพิพากษาให้ลงโทษในคดีอาญาแล้วต่อมาถูกกลับคำพิพากษา หรือได้รับการอภัยโทษโดยมีเหตุผลเนื่องจากปรากฏข้อเท็จจริงใหม่ให้เห็นโดยปราศจากข้อสงสัยว่ามีการดำเนินการที่ผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรมต่อบุคคลนั้น เว้นแต่การดำเนินคดีที่ผิดพลาดนั้นเกิดจากการปิดบังข้อเท็จจริงของบุคคลนั้นเอง¹⁴

กรณีการชดเชยค่าทดแทนเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษานั้นยังไม่ได้ได้รับการยอมรับโดยตรง ทั้งนี้ Home Secretary ให้เหตุผลในการปฏิเสธไว้ว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ได้รับ ความเสียหายนั้น สามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายจากศาลได้อยู่แล้ว การชดเชยค่าทดแทนในกรณีดังกล่าวก็มีใช้ว่าจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลยเพียงแต่จะอยู่อีกรูปแบบหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งอาจเรียกว่า

¹¹ แหล่งเดิม.

¹² จาก มาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชน, โดย ชาดิ ชัยเดชสุริยะ, 2549, กุมภาพันธุ์, กรุงเทพฯ : เดือนตุลา .

¹³ The Criminal Justice Act 1988 , Section 133(1).

¹⁴ การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (น.46).
เล่มเดิม.

เป็นการชดเชยค่าทดแทนให้ในลักษณะของความเมตตา หรือความรับผิดชอบของรัฐ (ex gartia payment) เมื่อเกิดความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมขึ้น โดยจำนวนเงินดังกล่าวจะมาจากกองทุนของรัฐ (Public Funds)

3.2.3 องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณา

The Criminal Justice Act 1988 กำหนดให้ Secretary of State โดยบุคคลผู้มีสิทธิยื่นคำร้องต่อ Secretary of State¹⁵ หากไม่ทำการยื่นคำร้องต่อ Secretary of State รัฐจะไม่สามารถพิจารณาค่าทดแทนตาม The Criminal Justice Act 1988 ได้¹⁶

Secretary of State จะทำหน้าที่ในการพิจารณาคำร้องขอ Accessor ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจาก Secretary of State จะทำหน้าที่ในการเบิกจ่ายเงิน¹⁷

การอุทธรณ์คำสั่งหรือคำพิพากษาในการใช้ค่าเสียหายหรือค่าทดแทนจากการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม ซึ่งโดยหลักกฎหมายของระบบ common law จะต้องมีความหมายให้อ่านใจไว้เป็นพิเศษ จึงจะทำการอุทธรณ์ในข้อเท็จจริงได้ ถ้าไม่มีการอุทธรณ์ในข้อเท็จจริงย่อมถือเป็นอันยุติ ดังนั้นการจะขอให้ศาลมีการพิจารณาในลักษณะของการขอแก้ไขบททวนคำพิพากษา (review) ซึ่งประเทศอังกฤษได้มีการ กำหนดหลักเกณฑ์ในการ review ไว้ใน Criminal Injuries Compensation Act 1995¹⁸ โดยกำหนดให้ผู้ที่ทำการพิจารณาคดีในชั้นอุทธรณ์ต้องมีผู้พิพากษาคณะเดิม หรือคณะกรรมการชุดเดิม จะต้องเปลี่ยนคณะทำงานในการ review ใหม่ และจะมีสิทธิอุทธรณ์ Appeal ต่อเมื่อมีเหตุว่ามีการพบหลักฐานขึ้นใหม่ อันจะเป็นเหตุให้การพิจารณาพิพากษาคดีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หรือมีข้อเท็จจริงซึ่งปรากฏขึ้นในภายหลัง อันจะทำให้การพิจารณาคดีเปลี่ยนแปลงไป หรือกรณีที่มีพฤติการณ์แทรกแซงภายหลังทำให้การรักษายังผลร้ายมากกว่าที่คาดหมายไว้ และเกิดความสูญเสียที่ร้ายแรงกว่าในขณะทำการพิพากษาคดี หรือมีคำสั่งกำหนดค่าเสียหายไปแล้ว จึงจะใช้สิทธิในการอุทธรณ์ได้ หรือมี (fresh evidence) ที่จะเป็เหตุให้การพิจารณาพิพากษาคดีเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หรือมีข้อเท็จจริงซึ่งปรากฏขึ้นในภายหลัง อันจะทำให้การพิจารณาเปลี่ยนแปลงไป หรือกรณีที่มีพฤติการณ์แทรกแซงภายหลังจากการรักษา และเกิดความสูญเสียที่ร้ายแรงกว่าขณะทำการพิพากษาคดีหรือมีคำสั่งกำหนดค่าเสียหายไปแล้ว

¹⁵ The Criminal Justice Act 1988 section 133(3).

¹⁶ The Criminal Justice Act 1988 section 133(2).

¹⁷ The Criminal Justice Act 1988 section 133(4).

¹⁸ Criminal Injuries Compensation Act 1995 Chapter 53 section 4

3.3 ประเทศสหรัฐอเมริกา

รัฐส่วนใหญ่ไม่มีกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษายกเว้นเพียงบางมลรัฐเท่านั้นคือ California, North Dakota และ Wisconsin ซึ่งมีกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ที่ถูกลงโทษและถูกจำคุก ซึ่งต่อมามีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ปรากฏว่าเป็นผู้บริสุทธิ์บังคับใช้ได้อาศัยการเทียบเคียงกฎหมายดังกล่าวมาสร้างหลักเกณฑ์ในการอนุญาตให้มีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา เนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษา โดยเห็นว่ากรณีดังกล่าวเป็นความผิดพลาดแห่งกระบวนการยุติธรรมที่ผู้บริสุทธิ์สมควรจะได้รับการเยียวยา ด้วยการชดใช้ค่าทดแทนเช่นเดียวกัน การเทียบเคียงยังกระทำได้น้อยกรณีเพราะนอกจากจะต้องกระทำอย่างเคร่งครัดแล้ว สิทธิการได้รับค่าทดแทนดังกล่าวยังอาจจะไม่มีขึ้น หากปรากฏว่าการพิจารณาคดีใหม่เกิดจากการใช้อำนาจของผู้ว่าการรัฐที่ได้ตัดสินใจให้มีการอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษ ซึ่งทำให้ผู้ต้องหาเหล่านั้นได้รับประโยชน์จากการอภัยโทษแก่ผู้ต้องโทษเท่านั้น จะไม่ได้รับการพิจารณาในเรื่องการชดใช้ค่าทดแทนใดๆเลย เฉพาะแต่เพียงกรณีที่การพิจารณาใหม่กระทำลงโดยศาลเท่านั้นที่จะมีการคุ้มครองต่อไปถึงสิทธิในการได้รับการชดใช้ ค่าทดแทนเพราะกฎหมายให้อำนาจแก่ศาลที่จะใช้ดุลพินิจเช่นนั้นได้

วิธีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ต้องโทษของทั้งสามมลรัฐดังกล่าว ซึ่งอาศัยเทียบเคียงมาใช้กับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาด้วยนั้นมีขึ้นประมาณ ปี ค.ศ. 1913 โดยกำหนดไว้ว่าผู้ที่ร้องขอค่าทดแทนจะต้องนำหลักฐานมาพิสูจน์ให้เห็นว่าไม่ได้มีการกระทำความผิดนั้น หรือหากมีการกระทำความผิดนั้นขึ้นจริง ผู้ร้องขอจะต้องไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลย กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือจะต้องปรากฏว่าผู้ร้องขอนั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ และองค์กรที่จะมาทำหน้าที่พิจารณาหรือใช้ดุลพินิจในการตัดสินใจถึงความเป็นผู้บริสุทธิ์ ก็คือคณะกรรมการ อันประกอบด้วยฝ่ายบริหาร ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในสามมลรัฐนั้น และที่สำคัญคือ คณะกรรมการดังกล่าวจะเป็นผู้พิจารณาชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นด้วย

สหรัฐอเมริกาไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือแก่จำเลยในคดีอาญา 2 ฉบับคือ Rule of the United States Court of Federal Claims (amend June 20,2006) ซึ่งได้บัญญัติเกี่ยวกับรายละเอียดในการพิจารณากฎหมายอีกฉบับหนึ่งคือ United States Code (amend) 01/22/02 Title 28 Judiciary and Judicial Procedure ซึ่งบัญญัติลักษณะบุคคลที่จะได้รับความช่วยเหลือเป็นตัวแทนจากรัฐ สหรัฐอเมริกาใช้กฎหมายทั้งสองฉบับนี้ในการพิจารณา ส่วนมลรัฐต่างๆ ใช้แนวทางของกฎหมายทั้งสองฉบับที่กล่าวมาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดมาตรฐานในการคุ้มครอง แต่จะกำหนดต่ำกว่าที่สหรัฐกำหนดไม่ได้¹⁹

¹⁹ การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา (น.39).
เล่มเดิม.

3.3.1 ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

จำเลยในคดีอาญาที่สามารถพิสูจน์ได้ว่ามีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด หรือจำเลยได้รับการอภัยโทษ (Pardon) จากรัฐเนื่องจากจำเลยไม่มีความผิดหรือการพิจารณาตัดสินลงโทษจำเลยไม่เป็นธรรม และจำเลยไม่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าทางใดๆ ในความผิดที่ถูกฟ้อง²⁰

3.3.2 องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณา

Rule of the United States Court of Federal Claims หรือ COFC ศาลค่าทดแทนแห่งสหรัฐ เป็นผู้ทำหน้าที่ในการพิจารณาการจ่ายค่าทดแทน โดยมีองค์คณะผู้พิพากษาสิบหกคนได้รับการคัดเลือกจากประธานาธิบดี โดยความเห็นชอบจากวุฒิสภา ซึ่งผู้พิพากษาเหล่านี้จะดำรงตำแหน่งคราวละสิบห้าปี เมื่อครบวาระแล้วยังสามารถได้รับการเลือกให้ดำรงตำแหน่งต่อไปได้อีก ซึ่งการพิจารณาคดี รัฐบาลกลางของสหรัฐจะอยู่ในฐานะจำเลยในทุกๆ กรณี โดยศาลจะทำการพิจารณาไม่ใช่ลูกขุนเนื่องจากเป็นคดีระหว่างศาลกับรัฐบาล ผู้ไม่พอใจต่อคำพิพากษาของศาลที่อาจอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์แห่งสหรัฐภายใต้ข้อจำกัดสิทธิในการอุทธรณ์²¹

3.4 ประเทศฝรั่งเศส²²

ปี ค.ศ. 1781 นักปรัชญากฎหมายชาวฝรั่งเศส 2 ท่าน คือ Jean Pierre Brisso de Warville และ Louis Philipon de la Madelaine ผู้ปลุกกระดมความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชน โดยเฉพาะสิทธิของผู้บริสุทธิ์ที่ได้รับการปล่อยตัวให้ได้รับชดเชยค่าเสียหายจากงานเขียนเรื่อง “Le sang innocent venge ou Discours sur les reparations dues aux accuses innocents” ของ Brissot และ “Des moyes de’indemniser L’innocence injustement accuse et punie” ของ Louis Philipon เป็นรากฐานอุดมการณ์ทางกฎหมายเรื่องการชดเชยค่าทดแทนแก่ผู้บริสุทธิ์ในเวลาต่อมา มีเนื้อหาโดยสรุปว่าหากรัฐชักช้าหรือรื้อที่จะดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องสงสัยด้วยเกรงว่าผู้บริสุทธิ์จะถูกล่วงละเมิด สังคมอาจได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย อย่างไรก็ตามกระบวนการยุติธรรมของรัฐ ก็ไม่อาจเลี่ยงความรับผิดชอบหากเกิดการล่วงละเมิดเช่นนั้นได้ และเป็นการไม่ถูกต้องที่จะไปเอาผิดกับเจ้าพนักงานซึ่งดำเนินคดีกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ศาลได้ตัดสินว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ในภายหลัง เนื่องจากเป็นหน้าที่ ที่รัฐจะต้องชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีดังกล่าว ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ฝรั่งเศสมีนักคิดคนสำคัญคือ Voltaire ได้เสนอแนวคิดต่อพระเจ้าเฟดเดอริก มหาราช และได้มี

²⁰ แหล่งเดิม.

²¹ แหล่งเดิม.

²² แหล่งเดิม.

คำสั่งเป็นลายลักษณ์อักษรในกฎหมายของปรัสเซียมีใจความว่า “หากผู้ต้องสงสัยว่ากระทำความผิดอาญาและถูกคุมขังในระหว่างการพิจารณา แต่ได้รับการปล่อยตัวเพราะขาดข้อพิสูจน์ว่าเป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิได้รับค่าเสียหายและทดแทนเพื่อความเป็นธรรมและความทุกข์ทรมานในระหว่างนั้น จากกองทุนของศาลที่เริ่มกระบวนการพิจารณาคดี”²³ การชดเชยค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาในประเทศฝรั่งเศสนั้น มีบทบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส Subsection Compensation for Pre trial Detention Sous-section 3 บังคับใช้เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม ค.ศ. 1970 โดยการจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสหลักการมิใช่เพื่อชดเชยความเสียหายทั้งหมดหรือความเสียหายตามจริง แต่เป็นการแสดงความรับผิดชอบของรัฐที่จะเยียวยาความเสียหายให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส Subsection Compensation for Pre trial Detention Sous-section 3 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการในการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนไว้

3.4.1 ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

บุคคลซึ่งถูกคุมขังในระหว่างการดำเนินคดี และต่อมาได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล (NON-LIEU) หรือปล่อยตัวหรือวินิจฉัยไม่มีโทษ โดยศาลได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ยกฟ้องเนื่องจากบุคคลนั้นมิได้กระทำความผิดหรือการกระทำของเขาไม่เป็นความผิด²⁴

3.4.2 เงื่อนไขที่จะได้รับค่าทดแทน

ผู้ที่มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนต้องเป็นกรณีที่ศาลมีคำพิพากษาชี้ขาดในเนื้อหาแห่งคดีว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์หรือไม่มีโทษแล้ว ต้องอยู่ในเงื่อนไขเกี่ยวกับลักษณะของการคุมขังที่ว่า การคุมขังนั้นก่อให้เกิดความเสียหายเกินปกติอย่างเห็นได้ชัด และร้ายแรงเป็นพิเศษด้วย โดยรัฐจะไม่จ่ายค่าทดแทนในกรณีดังต่อไปนี้

- (1) กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้นได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญาฝรั่งเศส มาตรา 122-1
- (2) ในกรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้นได้รับการนิรโทษกรรมภายหลังจากการถูกควบคุมตัว
- (3) กรณีที่คดีขาดอายุความภายหลังจากผู้ร้องขอค่าทดแทนได้รับการปล่อยตัว

²³ ปริญญญา เกียรตินัยกุลวานิช, “ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลยในคดีอาญาที่ศาลยกฟ้อง.”

²⁴ The French Code of Criminal Procedure, Art. 149.

(4) กรณีที่ผู้ร้องขอค่าทดแทนนั้นได้สมัครใจกล่าวหาตนเองเพื่อให้ผู้กระทำความผิดหลุดพ้นจากการถูกฟ้องคดี²⁵

(5) กรณีที่รัฐได้ดำเนินคดีต่อผู้ที่ทำให้การเป็นพยานเท็จหรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกดำเนินคดีอาญา ซึ่งทำให้ถูกคุมขังระหว่างพิจารณาคดี หรือขยายระยะเวลาออกไป ทั้งนี้บุคคลซึ่งให้การเป็นพยานเท็จ หรือร้องทุกข์โดยเจตนาจะให้ผู้อื่นถูกดำเนินคดีอาญานั้นเป็นผู้ชำระค่าทดแทนเสมือนว่าเป็นค่าธรรมเนียมศาล²⁶

3.4.3 องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณาและกระบวนการพิจารณา

องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณาและออกคำวินิจฉัยการชดใช้ค่าทดแทน ได้แก่ ประธานศาลอุทธรณ์ (The First President of The Court of Appeal) โดยคดีที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือศาลมีคำสั่งยกฟ้อง หรือมีการวินิจฉัยว่าไม่มีโทษอยู่ในเขตอำนาจศาล²⁷ จะไม่ใช่ศาลที่ทำหน้าที่ตัดสินในครั้งแรก โดยผู้ร้องขอต้องยื่นคำร้องต่อศาลภายในหกเดือนนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าคดีไม่มีมูล หรือยกฟ้องหรือวินิจฉัยว่าไม่มีโทษ โดยจะมีการพิจารณาคำร้องขอในศาลโดยเปิดเผย เว้นแต่ผู้ยื่นคำร้องขอจะขอให้ศาลพิจารณาโดยไม่เปิดเผย ซึ่งศาลก็จะทำการพิจารณาโดยจำกัดบุคคลผู้เข้าฟังการพิจารณาเฉพาะผู้ยื่นคำร้อง หมายความว่าความของผู้ยื่นคำร้องเท่านั้น²⁸

เมื่อมีคำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์แล้ว ผู้ใช้สิทธิจะอุทธรณ์คำวินิจฉัยต่อคณะกรรมการแห่งชาติ (National Commission) ภายในสิบวันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยซึ่งคณะกรรมการแห่งชาติมีอำนาจ ตัดสินคดี ทั้งคำวินิจฉัยของคณะกรรมการแห่งชาติให้ถือเป็นที่สุด

กฎหมายฝรั่งเศสได้กำหนดให้มีองค์กรพิเศษเรียกว่า “คณะกรรมการแห่งชาติ” (National Commission) ขึ้นมาทำหน้าที่ในการพิจารณาและคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้ถือเป็นที่สุด คณะกรรมการนี้ประกอบด้วย ผู้พิพากษาศาลสูง 3 นายซึ่งได้แก่ประธานศาลสูงหรือตัวแทนทำหน้าที่เป็นประธานของคณะกรรมการ และผู้พิพากษาอีก 2 นายซึ่งอยู่ในระดับหัวหน้าศาลฎีกา และประกอบด้วยผู้พิพากษาศาลอื่นๆอีกซึ่งมีการแต่งตั้งเป็นรายปี นอกจากผู้พิพากษา 2 นายนี้แล้วให้มีผู้พิพากษาสำรองอีก 3 นาย อีกทั้งกำหนดให้อัยการให้ความเห็นต่อคณะกรรมการดังกล่าวเช่นเดียวกับคดีทั่วไป²⁹

²⁵ <http://www.ojp.usdoj.gov/ovc/publications/infores/intdir2005/japan.html>

²⁶ The French Code of Criminal Procedure, Art.150.

²⁷ The French Code of Criminal Procedure, Art.149-1

²⁸ The French Code of Criminal Procedure, Art.149-2

²⁹ The French Code of Criminal Procedure, Art.149-3

การพิจารณากำหนดค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสจะไม่จำกัดอยู่เฉพาะความเสียหายในทางการเงินเท่านั้น ยังครอบคลุมถึงความเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน ด้วยเหตุนี้ การจ่ายค่าทดแทนตามกฎหมายฝรั่งเศสจึงไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะจ่ายแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเอาไว้³⁰

3.4.4 วิธีการในการร้องขอและการพิจารณาคดี

ผู้ร้องขอต้องยื่นคำร้องหรือลงนามไปยังคณะกรรมการดังกล่าวภายในกำหนดหกเดือน นับแต่มีคำพิพากษาถึงที่สุด คำร้องนอกนั้นนอกจากจะประกอบด้วยเอกสารทั้งหลายเพื่อพิสูจน์ถึงความเสียหายแล้วยังต้องมีข้อความแสดงถึงข้อเท็จจริงทั้งปวง ดังต่อไปนี้คือ

- (3.1) วันและลักษณะของคำสั่งให้มีการคุมขังชั่วคราวรวมทั้งสถานที่คุมขัง
- (3.2) ศาลซึ่งวินิจฉัยว่าคดีไม่มีมูล หรือปล่อยตัว รวมทั้งวันที่ออกคำวินิจฉัยนั้น
- (3.3) ลักษณะและจำนวนเงินที่เรียกร้องให้ชดเชย
- (3.4) ที่อยู่ของผู้ร้องขอ

ก่อนที่คณะกรรมการจะทำการพิจารณา นั้นคณะกรรมการจะต้องส่งสำเนาคำร้องของผู้ร้องขอไปยังนิติกรของกระทรวงการคลัง (TRESOR) และอธิบดีอัยการศาลสูงสุดไปยังบุคคลทั้งสองดังกล่าวนี้ไว้ด้วย

3.5 ประเทศญี่ปุ่น³¹

ประเทศญี่ปุ่นมีการวางรากฐานระบบตุลาการ โดยใช้กฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law) หรือระบบประมวลกฎหมาย (Code Law) โดยได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มประเทศทางยุโรป โดยเฉพาะประเทศฝรั่งเศสและประเทศเยอรมันเป็นต้นแบบ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงกฎหมายรัฐธรรมนูญและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีอัยการทำหน้าที่เป็นผู้ฟ้องคดี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 เริ่มมีการกำหนดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้ดุลพินิจ เพื่อให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุดในการตัดสินคดีในลักษณะของระบบลูกขุน โดยกำหนดให้ที่ประเทศญี่ปุ่นเรียกว่า The saiban-in system เพื่อเป็นการคุ้มครองสิทธิผู้บริสุทธิ์ โดยลูกขุนคณะลูกขุนมีจำนวน 6 คน ผู้พิพากษาจำนวน 3 คนรวมเป็นทั้งหมด 9 คน จะทำหน้าที่ในการตัดสินชี้ขาดในปัญหาข้อเท็จจริงว่าจำเลยผิดหรือไม่ผิดเท่านั้น จากนั้นเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาที่จะปรับบท

³⁰ การชดใช้ค่าทดแทนโดยรัฐเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ), โดย ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³¹ จาก “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น”, โดย ณภัทร สรอำพล, (2555, พฤษภาคม-สิงหาคม), *ตุลาการ*. น. 23-59.

กฎหมายและลงโทษตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ คณะลูกขุนทำหน้าที่ฟังพยานและตัดสิน ซึ่งจะเป็นคดีที่มีโทษอัตราสูง กระบวนพิจารณาของประเศญี่ปุ่นมีจำนวนทั้งหมด 3 ชั้นศาล ประกอบด้วยศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา เมื่อเกิดอาชญากรรม ขึ้นตำรวจทำหน้าที่จับตัวผู้ต้องหา กรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว ต้องส่งผู้ต้องหาต่อไปยังพนักงานอัยการ แต่ถ้าผู้ต้องหาเป็นเยาวชน ตำรวจต้องส่งตัวไปยังศาลเยาวชนและครอบครัว หากไม่เข้าเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดให้ส่งไปที่พนักงานอัยการได้ เยาวชนกระทำความผิดบางกรณีอาจเข้าเงื่อนไขของกฎหมายที่กำหนดให้ส่งไปยังพนักงานอัยการได้ พนักงานอัยการก็จะตัดสินว่าจะฟ้องผู้ต้องหาเป็นจำเลยหรือไม่

กรณีที่ผู้ต้องหาถูกสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่จะได้รับการพิจารณาว่าจะได้รับค่าทดแทนผู้ต้องหาหรือไม่ โดยกฎหมายที่นำมาใช้บังคับ คือระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหาในคดีอาญา (The Regulations For Suspect's Compensation)³²

กรณีที่พนักงานอัยการสั่งฟ้อง ผู้ต้องหาที่เป็นเยาวชนต้องส่งตัวไปฟ้องที่ศาลเยาวชนและครอบครัว ซึ่งศาลจะพิจารณาว่าสมควรถูกสั่งคุมประพฤติหรือไม่ หากไม่คุมประพฤติ จำเลยที่เป็นเยาวชนนั้นจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนให้แก่เยาวชน (Act on Compensation in Relation to Juvenile Protection Case) แต่หากผู้ต้องหาไม่ใช่เยาวชนและพนักงานอัยการสั่งฟ้องเป็นจำเลยในคดีอาญาแล้ว จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายค่าทดแทนความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา(The Criminal Compensation Law) เมื่อมีการฟ้องคดีอาญาและศาลพิพากษาว่าไม่ได้กระทำความผิด หรือหากศาลชั้นต้นหรือศาลอุทธรณ์พิพากษาว่าจำเลยกระทำความผิดและต่อมาได้มีการดำเนินกระบวนพิจารณาใหม่และพิพากษาว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิด จะนำกฎหมายค่าทดแทนความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา (The Criminal Compensation Law) มาใช้บังคับ อย่างไรก็ดี กระบวนการที่กล่าวมา สามารถใช้กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบละเมิดของเจ้าหน้าที่(State Redress Act) เพื่อฟ้องคดีเรียกค่าสินไหมทดแทนความเสียหายต่อรัฐได้³³

แนวคิดของประเศญี่ปุ่นเกี่ยวกับสิทธิในการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญา เป็นระบบการเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาไม่ใช่ระบบที่รับรองว่าพนักงานอัยการหรือศาลได้มีการกระทำละเมิดต่อจำเลย แต่เป็นระบบที่ถูกสร้างเพื่อใช้เงินภาษีในการเยียวยาแก่ผู้บริสุทธิ์ที่ต้องตกเป็น

³² การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนพิจารณาของประเศญี่ปุ่น : วารสารสิทธิมนุษยชน, 1(1), น.15-16.

³³ การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนพิจารณาของประเศญี่ปุ่น : วารสารสิทธิมนุษยชน, 1(1), ++น. 16.

จำเลย จนถูกดำเนินกระบวนการพิจารณาในคดีอาญา³⁴ ดังนั้นแม้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะใช้สิทธิเรียกค่าทดแทนในคดีอาญาแล้ว ยังสามารถใช้สิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนได้อีก³⁵

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่นนั้น ปรากฏขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1931 ต่อมาภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นฉบับปี ค.ศ. 1946 ได้ประกาศใช้และมีการขยายขอบเขตการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขึ้นพื้นฐานให้มากยิ่งขึ้น จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนฯ นั้นให้สมบูรณ์และครอบคลุมกรณีต่างๆ มากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญที่ให้การรับรองหลักการดังกล่าวไว้ในมาตรา 40 ซึ่งกำหนดให้บุคคลซึ่งถูกจับกุมโดยที่ตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิดย่อมสามารถเรียกให้รัฐจ่ายค่าทดแทนแก่ตนได้ ซึ่งเรียกว่า “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญา”³⁶

กฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนในคดีอาญา (The Criminal Compensation Law) ฉบับปัจจุบัน ได้มีการบัญญัติกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาขึ้นใหม่ในปี ค.ศ. 1950 ซึ่งเป็นกฎหมายที่กล่าวถึงทั้งในกรณีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาและในกรณีการชดใช้ค่าทดแทนให้แก่ผู้ดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ โดยมีการปรับแก้เพื่อให้มีความยืดหยุ่นต่อเงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญา³⁷

3.5.1 ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

จำเลยที่จะมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐได้ มีหลักเกณฑ์ดังนี้

(1) บุคคลที่ถูกจับหรือคุมขังระหว่างการดำเนินคดีอาญา และต่อมาได้รับการยกฟ้องโดยคำพิพากษาศาลชั้นต้น การพิจารณาคดีใหม่ หรือการอุทธรณ์ในกรณีพิเศษตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(2) บุคคลที่ศาลพิพากษาว่าไม่มีความผิด แต่ได้รับโทษทางอาญาตามคำพิพากษาของศาลไปแล้ว หรือถูกจำคุกตามมาตรา 11 วรรคสอง ตามประมวลกฎหมายอาญา

³⁴ “กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น” (น.39-40). เล่มเดิม.

³⁵ The Criminal Compensation Law, Art.5.

³⁶ ณรงค์ ใจหาญ และคณะ (2555) “โครงการศึกษาแนวทางการชดใช้ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดของกระบวนการยุติธรรม : กรณีองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544” สนับสนุนทุนวิจัยโดย กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม. น. 61.

³⁷ <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S25/S25/HO001.html>.

(3) บุคคลที่ถูกจับกุมโดยหมายจับ (Arrest under a writ of commitment) ตามมาตรา 484 ถึง 486 ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา³⁸

เงื่อนไขในการร้องขอค่าทดแทนในคดีอาญา ตามกฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญามี 2 ประเภทหลักคือ

1) ผู้ถูกคุมตัวหรือกักขังก่อนศาลมีคำวินิจฉัยคดี

ตามกฎหมายว่าด้วยการชดใช้ค่าทดแทนฯ กำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกควบคุมตัว หรือถูกคุมขังอยู่ระหว่างที่ศาลมีการดำเนินคดีอาญา โดยเริ่มนับตั้งแต่เริ่มมีการจับกุม และภายหลังบุคคลดังกล่าวได้รับการวินิจฉัยตามกระบวนการพิจารณาปกติ หรือมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นพิจารณาใหม่ หรือมีการยื่นฎีกาในกรณีพิเศษ ว่ามิได้มีการกระทำความผิด³⁹

2) ในกรณีการบังคับโทษทางอาญา⁴⁰ กับบุคคลใดๆ ซึ่งไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด และต่อมาศาลได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดว่า บุคคลดังกล่าวไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด ย่อมมีสิทธิได้รับค่าทดแทน⁴¹

สิทธิในการร้องขอรับค่าทดแทนถือเป็นสิทธิส่วนบุคคล เฉพาะผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเท่านั้น ไม่สามารถโอนสิทธิดังกล่าวไปให้บุคคลอื่นเรียกร้องแทนได้ อย่างไรก็ตามสิทธิดังกล่าวยังคงสืบทอดได้ เป็นข้อยกเว้นของกฎหมายที่ให้สิทธิทายาทของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ร้องขอค่าทดแทนได้ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ถึงแก่ความตาย⁴² ทายาทต้องใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทนภายในระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์⁴³ ทั้งยังสามารถมอบอำนาจเป็นหนังสือให้บุคคลอื่นเป็นตัวแทนในการใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายได้ด้วย⁴⁴

และผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกลงโทษจำคุกหรือถูกประหารชีวิตไปแล้ว มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นได้ หากปรากฏภายหลังว่าการพิจารณาคดี หรือการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ของศาล พบว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเหล่านั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือภายใต้

³⁸ The Criminal Compensation Law, Art.1.

³⁹ The Criminal Compensation Law, Art.25.

⁴⁰ โทษทางอาญาของกฎหมายประเทศญี่ปุ่นแบ่งออกเป็น 7 ประเภท คือ 1) ประหารชีวิต 2) จำคุกและให้ทำงานหนัก 3) จำคุก 4) ปรับตั้งแต่ 10,000 เยนขึ้นไป 5) กักขัง 6) ปรับตั้งแต่ 1,000 เยนแต่น้อยกว่า 10,000 เยน 7) ริบทรัพย์สิน

⁴¹ กฎหมายค่าทดแทนในคดีอาญามาตรา 1 วรรค 2

⁴² The Criminal Compensation Law, Art. 2.

⁴³ The Criminal Compensation Law, Art. 7.

⁴⁴ The Criminal Compensation Law, Art. 9.

สภาพแวดล้อมบางประการศาลได้มีคำสั่งให้ปล่อยตัวเนื่องจากเหตุผลด้านกระบวนการพิจารณาหรือมีคำสั่งยุติคดี

สิ่งที่ยังเป็นปัญหายุติธรรมอยู่สำหรับกฎหมายว่าด้วยการชดเชยค่าทดแทนฯ ของญี่ปุ่นนี้คือการไม่มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนในกรณีผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ได้รับการปล่อยตัวเนื่องจากพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดี ซึ่งได้มีความพยายามที่จะแก้ไขหลักเกณฑ์ข้อนี้ขึ้น เพื่อเป็นการผ่อนปรนปัญหาดังกล่าว กระทรวงยุติธรรมของญี่ปุ่นได้มีการอนุโลมให้มีการชดเชยค่าทดแทนแก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีได้ในบางกรณีตามระเบียบในการชดเชยค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ในปี ค.ศ. 1957 (The Regulation for Compensation of Suspects of 1957) ซึ่งกำหนดให้ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่พนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องคดีนั้นมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหากพิสูจน์ได้ว่าตนเองมิได้เป็นผู้กระทำความผิด

3.5.2 เงื่อนไขที่จะได้รับการชดเชยและการกำหนดค่าทดแทน

ถึงแม้จะปรากฏกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาสามารถมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนได้ตามกฎหมายนี้ แต่ในบางกรณีรัฐก็สามารถจะปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนหรืออาจใช้ดุลพินิจในการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ก็ได้ เมื่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้หากพบกระทำการดังต่อไปนี้

(1) ผู้ถูกดำเนินคดีอาญายอมรับสารภาพว่าได้กระทำความผิด หรือเป็นผู้เสริมแต่งหรือสร้างพยานหลักฐานอันเป็นเท็จ จนนำไปสู่ความผิดพลาดในการสอบสวนของพนักงานอัยการหรือคำวินิจฉัยของศาลผิดพลาด ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาหรือทายาทอาจเสียสิทธิในการได้รับค่าทดแทน

(2) ในกรณีที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกฟ้องว่าได้กระทำความผิดหลายฐาน และมีคำวินิจฉัยว่าได้กระทำความผิดเพียงฐานใดฐานหนึ่ง และให้ปล่อยตัวในคดีหนึ่ง แต่ในคดีที่เหลือนั้นพิพากษาให้ลงโทษ เช่นนี้กฎหมายให้ศาลใช้ดุลพินิจในการปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนทั้งหมดหรือบางส่วนได้⁴⁵

กฎหมายว่าด้วยการชดเชยค่าทดแทนนี้ไม่ตัดสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญา ที่จะฟ้องร้องเรียกค่าทดแทนภายใต้กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐบาล (The Governmental Liability) หรือฟ้องร้องเรียกค่าเสียหายในทางแพ่งตามกฎหมายอื่นหากผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้ใช้สิทธิเช่นนั้น ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขอมอบสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนอีก ในทางตรงกันข้ามหาก ค่าทดแทนตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐบาลหรือตามกฎหมายอื่นที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับนั้นเป็นจำนวนน้อยกว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาขอมอบสิทธิได้รับเพิ่มเติมจนครบถ้วนตามจำนวนที่พึงจะได้รับตามกฎหมายนี้

⁴⁵ The Criminal Compensation Law, Art 3.

สำหรับจำนวนเงินค่าทดแทนที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา จะได้รับจากการถูกคุมขังก่อนศาล มีคำพิพากษานั้น กฎหมายใช้คิดคำนวณเป็นวัน โดยให้ศาลเป็นผู้ใช้ดุลยพินิจกำหนดว่าจะชดใช้ในอัตราวันละเท่าใด แต่ต้องไม่ต่ำกว่า 200 เยนและไม่เกิน 400 เยน โดยพิจารณาจากประเภทหรือลักษณะของการถูกคุมขังและระยะเวลาความสูญเสียในทางทรัพย์สินประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่ได้เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นรวมทั้งความเสียหายทางด้านจิตใจและร่างกายที่ได้รับ ตลอดจนพฤติการณ์และการกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ และศาลที่มีต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

3.5.3 องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณาและกระบวนการพิจารณา

กำหนดให้ศาลที่ตัดสินคดีหรือมีคำพิพากษาว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ ทำหน้าที่พิจารณาคดีร้องขอค่าทดแทน⁴⁶ ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาจะร้องขอค่าทดแทนต้องยื่นคำร้องไปยังศาลดังกล่าวเพื่อพิจารณาคำร้อง ภายในระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์

กรณีที่ทายาทเป็นผู้ร้องขอ จะต้องแนบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงสถานะหรือความสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถึงแก่ความตาย ซึ่งคำร้องดังกล่าวจะต้องยื่นภายในกำหนดสามปีนับตั้งแต่วันที่ศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

เมื่อได้รับคำร้องขอแล้ว ก่อนที่ศาลจะมีคำพิพากษาให้ชดใช้ค่าทดแทน หรือปฏิเสธคำร้องขอ ศาลต้องสอบถามและรับฟังความเห็นของพนักงานอัยการและผู้ร้องขอค่าทดแทนก่อน โดยพนักงานอัยการทำความเห็นมาเป็นลายลักษณ์อักษรและศาลพิจารณาปัจจัยหรือพฤติการณ์อื่นประกอบด้วย กระบวนการพิจารณาคดีโดยหลักไม่มีการสืบพยาน แต่พนักงานอัยการจะเป็นผู้ค้นหายพยานหลักฐานที่ยังไม่เคยปรากฏในสำนวนมาเพิ่มเติมแล้วนำมายื่นต่อศาล ศาลจะพิจารณาจากความเห็นของพนักงานอัยการ หากเงื่อนไขของกฎหมายที่กำหนด ก็จ่ายค่าทดแทนให้แก่จำเลยบางคดีที่ศาลต้องการความรวดเร็ว ศาลก็สามารถพิจารณากำหนดค่าทดแทนความเสียหายได้โดยไม่ต้องพิจารณาความเห็นของพนักงานอัยการ บางกรณีที่ศาลมีความเห็นต่างไปจากความเห็นของพนักงานอัยการ เช่น พนักงานอัยการเห็นว่าไม่ควรจ่ายเนื่องจากเป็นกรณีที่เข้าข้อยกเว้นไม่ต้องจ่าย แต่ศาลอาจเห็นแย้งว่าไม่เข้าข้อยกเว้นให้พิจารณาสั่งจ่ายได้ ดุลพินิจในการสั่งจ่ายยังอยู่ที่ศาล การพิจารณาความเห็นของพนักงานอัยการจึงเป็นเพียงส่วนประกอบการพิจารณาเท่านั้น⁴⁷

⁴⁶ The Criminal Compensation Law, Art 6.

⁴⁷ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา “การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น” วารสารสิทธิมนุษยชน, 1(1), น.16.

เมื่อศาลมีคำพิพากษาแล้ว ศาลต้องส่งสำเนาคำพิพากษานั้นให้แก่พนักงานอัยการและผู้ร้องขอ⁴⁸ ในกรณีที่คำร้องขอค่าทดแทนมิได้ทำตามที่กฎหมายกำหนดไว้หรือคำร้องขอนั้นมีข้อบกพร่องที่ไม่สามารถแก้ไขได้ หรือที่ผู้ร้องขอไม่แก้ไขตามที่ศาลมีคำสั่งรวมทั้งกรณีไม่ยื่นคำร้องภายในเวลาที่กฎหมายกำหนด ศาลจะต้องสั่งยกคำร้องขอเหล่านั้น⁴⁹

แต่ในกรณีที่ศาลตรวจสอบคำร้องขอแล้ว เห็นว่าถูกต้องก็ให้ศาลมีอำนาจพิจารณาคำร้องขอนั้นว่าสมควรจะได้รับชดเชยค่าทดแทนหรือไม่ หากคำร้องขอไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะได้รับค่าทดแทน ศาลจะมีคำสั่งยกคำร้องขอ⁵⁰ เพราะเห็นว่าไม่มีเหตุผลอันสมควรที่จะได้รับค่าทดแทนให้ผู้ร้องขออุทธรณ์คำสั่งนั้นได้ทันที⁵¹

เมื่อศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้วให้ชดเชยค่าทดแทนแล้ว ผู้ร้องขอมีสิทธิขอรับค่าทดแทนจำนวนดังกล่าวต่อศาลที่มีคำพิพากษาให้ชดเชยค่าทดแทน⁵² และห้ามมิให้มีการโต้แย้งหรืออุทธรณ์นั้นด้วยประการใดๆ⁵³

ศาลกำหนดค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา โดยพิจารณาจากโทษที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับมาก่อน ดังต่อไปนี้⁵⁴

(1) กรณีโทษจำคุก หรือโทษที่เป็นการทำงาน ส่วนที่เกี่ยวกับค่าเสียหายในการถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง จำนวนค่าเสียหายถูกกำหนดไว้ไม่น้อยกว่า 1,000 เยน แต่ไม่เกิน 9,400 เยนต่อวัน โดยคำนึงถึงจำนวนวันที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับโทษมา

การกำหนดค่าเสียหาย ศาลพิจารณาจากประเภท หรือลักษณะของการถูกคุมขังและระยะเวลา ความสูญเสียทางทรัพย์สิน และประโยชน์ในด้านต่างๆ ที่เกิดขึ้น หรืออาจจะเกิดขึ้น รวมทั้งค่าเสียหายทางด้านจิตใจและร่างกาย ตลอดจนพฤติการณ์การกระทำของเจ้าพนักงานตำรวจ พนักงานอัยการ ศาล ที่กระทำต่อผู้ถูกดำเนินคดีอาญา

(2) โทษประหารชีวิต ศาลจะกำหนดค่าเสียหายได้ไม่เกิน 25,000,000 เยน ตามสมควรแก่กรณี หากพิสูจน์ได้ว่าความตายของผู้ถูกประหารชีวิต ทำให้เกิดความเสียหายเกี่ยวกับทรัพย์สิน ค่าเสียหายที่ชดเชยให้อาจเพิ่มขึ้นอีก 3,000,000 เยน จากจำนวนค่าเสียหายที่กล่าวมาข้างต้น การ

⁴⁸ The Criminal Compensation Law, Art.14.

⁴⁹ The Criminal Compensation Law, Art.15.

⁵⁰ The Criminal Compensation Law, Art.16

⁵¹ The Criminal Compensation Law, Art.19,23.

⁵² The Criminal Compensation Law, Art.20.

⁵³ The Criminal Compensation Law, Art.22.

⁵⁴ The Criminal Compensation Law, Art.4.

กำหนดค่าเสียหายกรณีนี้ ศาลจะพิจารณาจากความสูญเสียทางทรัพย์สิน และประโยชน์ในด้านอื่นๆ ที่อาจเกิดขึ้น เช่น อายุ สุขภาพ ความสามารถในการหารายได้ รวมทั้งพฤติการณ์อื่นที่เกี่ยวข้อง⁵⁵

(3) โทษปรับ ศาลจะสั่งจ่ายให้เท่าที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาถูกปรับบวกดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี นับแต่วันที่ปรับจนถึงวันที่ศาลมีคำตัดสินให้จ่ายค่าทดแทน

(4) โทษริบทรัพย์สิน หากริบทรัพย์สินศาลคืนทรัพย์สินนั้น แต่ถ้าไม่ใช่ทรัพย์สินที่จะสามารถส่งมอบคืนได้ ศาลจะสั่งจ่ายค่าเสียหายให้เท่ากับราคาทรัพย์สินตามราคาท้องตลาด ทั้งสองกรณีต้องรวมดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปีนับแต่วันที่มีการริบทรัพย์สินจนถึงวันที่ศาลตัดสินให้จ่ายค่าเสียหาย

กฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนไม่ตัดสิทธิของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่จะฟ้องเรียกค่าทดแทนภายใต้กฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐ (State Redress Law) หรือใช้สิทธิเรียกร้องค่าเสียหายตามกฎหมายอื่น หากผู้ถูกดำเนินคดีอาญาใช้สิทธิเช่นนั้นและได้รับค่าทดแทนมาเป็นจำนวนเท่ากับหรือมากกว่าค่าทดแทนที่พึงได้รับตามกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนนี้แล้ว ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาย่อมหมดสิทธิที่จะได้รับค่าทดแทนอีก ในทางกลับกัน หากค่าทดแทนที่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาได้รับตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของรัฐหรือตามกฎหมายอื่นเป็นจำนวนน้อยกว่า ผู้ถูกดำเนินคดีอาญามีสิทธิที่จะได้รับเพิ่มเติมจนครบถ้วนตามจำนวนที่พึงได้รับตามกฎหมายว่าด้วยค่าทดแทนนี้⁵⁶ เมื่อรัฐได้จ่ายค่าทดแทนให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาตามกฎหมายว่าด้วยการจ่ายค่าทดแทนแล้ว รัฐสามารถใช้สิทธิไล่เบี้ยจากตุลาการ หรือเจ้าหน้าที่ผู้กระทำละเมิดต่อไปได้⁵⁷

ประเทศญี่ปุ่นได้ขยายการคุ้มครองไปถึงผู้ต้องหาในคดีอาญา โดยมีระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหาในคดีอาญา (The Regulations For Suspec's Compensation) เป็นกฎหมายที่คุ้มครองผู้ต้องหา ก่อนเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาในศาล คือกรณีที่พนักงานอัยการสั่งไม่ฟ้องผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวหรือถูกกักขังต่อศาล หากปรากฏชัดเจนต่อพนักงานอัยการว่าผู้ต้องหาที่ถูกควบคุมตัวหรือถูกกักขังไม่มีความผิด พนักงานอัยการต้องชดใช้ค่าเสียหายเพื่อทดแทนการควบคุมตัวหรือถูกกักขัง⁵⁸

⁵⁵ “การคุ้มครองสิทธิที่จะได้รับการเยียวยาความเสียหายของผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา”

(น. 52-54). เล่มเดิม.

⁵⁶ The Criminal Compensation Law, Art.5.

⁵⁷ The Consitution of japan Art.17. และ State Redress Law และ Law Concerning Stste Liability for Compensation Art .1.

⁵⁸ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา “การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น”, วารสารสิทธิมนุษยชน, 1(1), เดือนมกราคม-มิถุนายน 2555, น. 16.

ทั้งยังทำการจำแนกค่าทดแทนแก่เยาวชน โดยมีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทนแก่เยาวชน (Act on Compensation in Relation to Juvenile Protection Case) การดำเนินคดีอาญาแก่เยาวชนจะมีความแตกต่างกับการดำเนินคดีอาญาของบุคคลทั่วไป โดยที่การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีของศาลเยาวชนและครอบครัว เมื่อเกิดคดีที่เยาวชนกระทำความผิดทางอาญาขึ้น พนักงานอัยการจะส่งคดีไปที่ศาลเยาวชนและครอบครัว ศาลจะเป็นผู้ดำเนินกระบวนการพิจารณาทุกอย่าง ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาสั่งชดใช้ค่าเสียหาย ศาลจะมีดุลพินิจในการสั่งโดยที่ศาลจะนำคดีขึ้นพิจารณาเองโดยไม่ต้องรอ เนื่องจากเยาวชนอายุยังน้อยอาจจะไม่ทราบหรือรับรู้ถึงสิทธิของตนตามกฎหมายนี้ หากเยาวชนกระทำความผิดจริง จะถูกส่งไปคุมประพฤติและให้การศึกษา แต่ถ้ามีการสั่งพิพลาตก็ควรมีการให้ค่าทดแทนให้แก่เยาวชนด้วย แต่สิทธิตามกฎหมายนี้ ไม่ใช่สิทธิตามรัฐธรรมนูญ เฉกเช่นเดียวกับระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหาในคดีอาญา แต่การชดใช้ให้กับเยาวชนตามกฎหมายฉบับนี้ กระทำโดยผู้พิพากษาศาลเยาวชนและครอบครัว และดุลพินิจในการสั่งจ่ายค่าทดแทนให้และเมื่อศาลมีคำสั่งเช่นใด ถือเป็นที่สุดไม่สามารถอุทธรณ์ได้⁵⁹

เมื่อศึกษากฎหมายญี่ปุ่นแล้ว พบว่ามีการตรากฎหมายหลายฉบับเพื่อเยียวยาจำเลย โดยมีการแบ่งแยกผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่เป็นเยาวชน กับบุคคลผู้ถูกดำเนินคดีอาญา และมีการเยียวยาครอบคลุมไปถึงผู้ต้องหา การตราระเบียบว่าด้วยการคุ้มครองผู้ต้องหา และยังคงให้สิทธิที่จะเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐตามกฎหมายว่าด้วยความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ (State Redress Act) เพื่อเยียวยาความเสียหายอย่างกว้างขวาง และไม่เป็นการทับซ้อน โดยการกำหนดค่าทดแทนในแต่ละกรณีจะขึ้นกับอัตราโทษที่ถูกลงโทษตามกฎหมาย ผู้ร้องขอค่าทดแทนต้องยื่นคำร้องต่อศาล โดยศาลจะเป็นผู้พิจารณากำหนดค่าทดแทน โดยพิจารณาประกอบกับความเห็นของพนักงานอัยการซึ่งพนักงานอัยการจะเป็นผู้รวบรวมพยานหลักฐานที่ไม่ปรากฏในสำนวนมาเพิ่มเติมและยื่นต่อศาล ศาลจะพิจารณาความเห็นของพนักงานอัยการ หากศาลมีความเห็นต่างกับความเห็นของพนักงานอัยการได้ และดุลพินิจในการสั่งจ่ายยังคงอยู่ที่ศาล⁶⁰

⁵⁹ สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา “การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น”, *วารสารสิทธิมนุษยชน*, 1(1), น. 17.

⁶⁰ “การชดใช้ค่าเสียหายอันเกิดจากความผิดพลาดในการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีอาญาของประเทศญี่ปุ่น”, โดย สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา, *วารสารสิทธิมนุษยชน*, 1(1), น.16 -17.

3.6 ประเทศเยอรมัน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน ฉบับแก้ไขเพิ่มเติมปี ค.ศ. 1965 ได้บัญญัติรับรองถึงสิทธิในการร้องขอค่าทดแทนของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาไว้ในมาตรา 467 อนุมาตรา (2) ซึ่งกำหนดให้บุคคลดังกล่าวที่ศาลมีคำพิพากษายกฟ้องและปล่อยตัวไป หรือเมื่อมีการยกเลิกกระบวนการพิจารณาโดยดุลยพินิจของศาลและอัยการ มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากคลังของรัฐได้ ถ้าการพิจารณาคดีของศาลปรากฏว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ หรือ เมื่อไม่สามารถพิสูจน์จนสิ้นสงสัยว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ในส่วนที่เป็นหลักเกณฑ์และวิธีการในการชดใช้ค่าทดแทนนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน มิได้มีบทบัญญัติกล่าวถึงไว้โดยตรงดังเช่นของฝรั่งเศส ทั้งนี้เพราะประเทศเยอรมันมีกฎหมายเฉพาะที่เกี่ยวกับการชดใช้ค่าทดแทนต่างหาก จากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าว ซึ่งกฎหมายพิเศษฉบับนี้ออกโดยสภาผู้แทนราษฎรสหพันธ์ (Bundestag) เมื่อวันที่ 8 มีนาคม ค.ศ. 1971 เรียกว่า “พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญา” (Gesetz über Entschädigung für Strafverfolgungsmaßnahmen หรือ อีก ชื่อหนึ่ง Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG)⁶¹ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่ใช้กับการดำเนินคดีอาญาภายในประเทศเยอรมันเป็นการทั่วไป และได้วางหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการร้องขอ ค่าทดแทนไว้ทั้งในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่ถูกคุมขังก่อนศาลมีคำพิพากษาและในกรณีของผู้ถูกดำเนินคดีอาญาที่มีการรื้อฟื้นอาญาขึ้นพิจารณาใหม่⁶²

วัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับนี้⁶³ เพื่อกำหนดหน้าที่รัฐต้องจ่ายค่าทดแทนแก่จำเลย หรือผู้ถูกศาลพิพากษาแล้ว ปรากฏว่าจำเลยไม่ได้เป็นผู้กระทำความผิด หรือการกระทำของจำเลยไม่เป็นความผิด โดยมีได้เยียวยาหรือจ่ายค่าทดแทนให้กับบุคคลที่ได้รับความเสียหายจาก

⁶¹ จาก “รายงานการศึกษาลบสมบุรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” (น. 38), โดย ณรงค์ ใจหาญ และคณะ, 2555.

⁶² จาก ทวีวัฒน์ ชารินทร์. (2540). การชดใช้ค่าทดแทนโดยนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี), กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁶³ “รายงานการศึกษาลบสมบุรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” (น.38-39). เล่มเดิม.

กระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มีความผิดพลาดเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการจ่ายค่าทดแทนให้กับความเสียหายใดๆ ที่เกิดขึ้นกับผู้ถูกดำเนินคดีอาญาในขั้นตอนต่างๆ ด้วย หากปรากฏว่าในระหว่างการถูกควบคุมตัวเพื่อดำเนินคดีอาญา ในระหว่างการพิจารณาคดีโดยศาล หรือภายหลังศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าบุคคลนั้นมีได้เป็นผู้กระทำความผิด โดยบทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดว่าการกระทำนั้นไม่เป็นความผิดอีกต่อไป เป็นเหตุให้จำเลยหลุดพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด⁶⁴ ทั้งยังใช้บังคับในกรณีที่คำพิพากษาเกิดจากการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นพิจารณาใหม่ (Wiederaufnahmeverfahren)⁶⁵ กำหนดโทษจำเลยเบาว่าการพิจารณาคดีในครั้งก่อนเพราะกฎหมายที่ใช้บังคับมีการเปลี่ยนแปลงไป

“สิทธิในการเรียกค่าทดแทน” (Entschädigungsanspruch) ความเสียหายอันเนื่องมาจากการถูกดำเนินคดีตามกฎหมายเยอรมัน ไม่ได้เป็นเพียงสิทธิของบุคคลที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลเห็นเท่านั้น หรือการที่รัฐต้องรับผิดชอบจ่ายค่าทดแทนก็ไม่ใช่อธิบายว่ากระบวนการยุติธรรมทางอาญา หรือมาตรการทางอาญาที่ก่อให้เกิดความเสียหายกับบุคคลหนึ่งบุคคลใด จะต้องเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือมีความผิดพลาด เพราะกฎหมายเยอรมันฉบับนี้ แม้ว่าจำเลยจะถูกตัดสินไปแล้วว่ามีความผิดตามกฎหมายก็ยังมีสิทธิได้รับค่าทดแทนจากรัฐได้ หากกฎหมายที่เคยกำหนดว่าการกระทำนั้นๆ เป็นความผิดกลับกลายเป็นไม่มีความผิดอีกต่อไป สิทธิของจำเลยของกฎหมายเยอรมนีจึงมีความสอดคล้องกับหลักการ “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ อยู่จนกว่าจะถูกศาลพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิด” (das Prinzip der Unschuldsvermutung) ซึ่งเป็นหลักที่กฎหมายรับรองไว้ในมาตรา 6 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรป (die Europäische Menschenrechtskonvention-EMRK)⁶⁶ และยังเป็นมาตรการของรัฐที่ว่าด้วยการ “คุ้มครองผู้เสียหาย” (Opferschutz) ซึ่งรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งเยอรมัน (Grundgesetz) ด้วย⁶⁷

⁶⁴ Code of Criminal Procedure, Section 206b.

⁶⁵ Lutz Meyer-Gouener, Strafprozessordnung: Stpo, Kommentar, 53. Aufl. 2010, p. 1840.

⁶⁶ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, section 6.

⁶⁷ “รายงานการศึกษาฉบับสมบูรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา.” (น.39). เล่มเดิม.

3.6.1 ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทน

พระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายจากมาตรการบังคับทางอาญาของเยอรมนี ได้กล่าวถึงผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐไว้ในมาตรา 1 คือผู้ถูกดำเนินคดีต่อศาล และผู้ถูกศาลพิพากษาในคดีอาญา และตามมาตรา 2 กฎหมายเยอรมันยังให้สิทธิไปถึงผู้ที่ต้องถูกคุมขัง หรือผู้ที่ถูกใช้มาตรการในการลงโทษทางอาญา โดยบุคคลที่กล่าวมานี้จะมีสัญชาติใดก็ตาม สามารถใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหายได้⁶⁸

3.6.2 เงื่อนไขที่จะขอรับค่าทดแทน

แบ่งตามลักษณะค่าทดแทนได้ 3 กรณี⁶⁹ คือ

1) ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายเนื่องจากการถูกบังคับโทษตามคำพิพากษา ตามมาตรา 1 สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ โดยบุคคลผู้ถูกพิพากษาให้ลงโทษทางอาญา ซึ่งถูกบังคับโทษแล้ว และได้รับความเสียหายจากผลบังคับดังกล่าว (Justizopfer) หากต่อมาได้มีการรื้อฟื้นคดีอาญาขึ้นใหม่(Wiederaufnahmeverfahren)⁷⁰ หรือการตัดสินเปลี่ยนไปในลักษณะอื่น อันเป็นการเปลี่ยนแปลงคำพิพากษาเดิมให้ต้องยกเลิก หรือสิ้นผล ทำให้โทษที่ผู้ถูกดำเนินคดีเบากว่าคำพิพากษาเดิม อย่างไรก็ตาม โทษตามคำพิพากษาเดิมที่จะมีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนไม่รวมถึงการขออภัยโทษ (Genadenwege)

ความเสียหายที่จะนำมาใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนไม่จำเป็นจะต้องเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการถูกศาลพิพากษาให้จำคุก หรือปรับ แต่ยังให้รวมถึงผลจากการถูกตัดสินให้ควบคุมกักขัง หรือจำกัดสิทธิด้วยวิธีการใดๆ เช่น ถูกสั่งให้คุมตัวเพื่อรักษา หรือห้ามเข้าสถานที่บางแห่ง เรียกว่า “มาตรการเพื่อฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและเพื่อความปลอดภัย” (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรืออาจเป็นความเสียหายจากการต้องรับ “โทษข้างเคียง”(Nebenstrafe)อื่นๆ ตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งมาตรา 1 ครอบคลุมถึงค่าเสียหายต่างๆ ที่กล่าวมา จึงมีลักษณะเปิดกว้างสำหรับการร้องขอค่าทดแทนจากรัฐ ส่วนปัญหาที่ว่า จำเลยไม่ใช่ผู้กระทำความผิดจริงหรือไม่ จึงไม่ใช่สาระสำคัญในการใช้สิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐ ดังนั้นจำเลยที่ศาลมีคำพิพากษาใน

⁶⁸ แหล่งเดิม.

⁶⁹ แหล่งเดิม.

⁷⁰ Code of Criminal Procedure, section 359 – section 373a.

ภายหลังเป็นคุณกับจำเลยมากกว่าในครั้งก่อน จำเลยก็สามารถใช้สิทธิร้องขอค่าทดแทนได้ แต่การพิจารณาจ่ายค่าทดแทนจะเป็นอย่างไรนั้นต้องพิจารณาถึงข้อยกเว้นในการจ่ายค่าทดแทนด้วย⁷¹

2) ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายซึ่งเกิดจากการถูกคุมขัง หรือใช้มาตรการทางอาญาที่เกิดขึ้นในชั้นก่อนพิจารณาคดีในชั้นศาล

บุคคลซึ่งได้รับความเสียหายจากการคุมขังหรือใช้มาตรการทางอาญาอื่นใดที่เกิดขึ้นในชั้นก่อนพิจารณาคดีศาล มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ หากภายหลังศาลพิพากษายกฟ้อง หรือมีการถอนฟ้อง หรือไม่ประทับรับฟ้อง การยกฟ้องตามมาตรา 2 นี้ถือเป็นข้อเท็จจริงที่ทำให้จำเลยมีสิทธิร้องขอค่าทดแทนจากรัฐได้ โดยไม่สำคัญว่าศาลที่พิพากษาคดีนั้นจะให้เหตุแห่งการยกฟ้องเนื่องจากขาดพยานหลักฐาน หรือมีพยานหลักฐานพิสูจน์ว่าจำเลยไม่ได้กระทำความผิดจริงก็ตาม เพราะผลไม่แตกต่างกัน หรือจะยกฟ้องเพราะปัญหาข้อกฎหมายหรือปัญหาข้อเท็จจริงก็ไม่เป็นสาระต่อการใช้สิทธิตามมาตรา 2 นี้ รวมถึงกรณีที่พนักงานอัยการถอนฟ้องเพราะคาดหมายได้ว่าพยานหลักฐานในคดีไม่เพียงพอต่อการพิสูจน์ความผิดของจำเลย⁷²

ความเสียหายจากการใช้มาตรการอื่น ซึ่งมาตรการอื่นต้องเป็นมาตรการที่มาตรา 2 วรรคสอง กำหนดไว้เท่านั้น คือ⁷³

2.1) การควบคุมตัวระหว่างพิจารณาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา หรือกฎหมายว่าด้วยคดีเด็กและเยาวชน

2.2) การจับกุมและควบคุมตัวไว้ชั่วคราว โดยพนักงานอัยการ หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในกรณีที่อยู่ในสถานการณอันตราย ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 127

2.3) การใช้มาตรการต่างๆ โดยผู้พิพากษาเพื่อบังคับให้เป็นไปตามกฎหมาย ทั้งนี้ในกรณีที่ผู้ต้องหาจะหลบหนี หลีกเลียงการกระทำตามหมาย ฯลฯ ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 116

2.4) การยึดอายัด การจับกุมในบางกรณี รวมทั้งการค้นตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา トラบเท่าที่การเรียกร้องความเสียหายจากเหตุต่างๆ ดังกล่าวมามีได้กำหนดไว้ในกฎหมายฉบับอื่น

⁷¹ “รายงานการศึกษานับสมบุรณ์ โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา” (น.40-43).

⁷² แหล่งเดิม.

⁷³ แหล่งเดิม.

2.5) การยึดใบอนุญาตใบขับขี่ไว้ชั่วคราว รวมทั้งการห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว

ผลของมาตรา 2 หมายความว่า มาตรการอื่นๆ นอกเหนือจากที่บัญญัติไว้ เช่น การตรวจค้นร่างกาย การพิสูจน์เลือด การตรวจดีเอ็นเอ การดักฟังโทรศัพท์ ฯลฯ แม้จะมีลักษณะเป็นการรุกรอนสิทธิ หรือมีลักษณะจำกัดเสรีภาพของบุคคล แต่การกระทำดังกล่าวไม่เป็นเหตุให้เรียกร้องค่าทดแทนตามมาตรา 3 สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทนตามกฎหมายเยอรมันไม่จำกัดเฉพาะจำเลยเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงผู้ต้องหาในกระบวนการพิจารณาคดีด้วย⁷⁴

3) ค่าทดแทนสำหรับความเสียหายจากการใช้มาตรการทางอาญา และต่อมาศาลหรืออัยการใช้ดุลพินิจเพิกถอนกระบวนการพิจารณาคดีนั้น ค่าทดแทนในส่วนนี้อยู่ในมาตรา 3 และมาตรา 4 กำหนดให้ความเสียหายอันเกิดจากมาตรการทางอาญาตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 2 มีสิทธิเรียกร้องค่าทดแทนจากรัฐเช่นกัน หากปรากฏว่ากระบวนการพิจารณาคดีอาญานั้นถูกเพิกถอนไปตามเงื่อนไขแห่งบทบัญญัติซึ่งกำหนดให้ศาล หรือพนักงานอัยการใช้ดุลพินิจในการเพิกถอนคดีความเหล่านั้นได้ (Ermessungsvorschrift) โดยกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน กำหนดบทบัญญัติในลักษณะนี้ไว้สำหรับการพิจารณาคดีความผิดที่ไม่ร้ายแรงและระวางโทษเพียงเล็กน้อย (Vergehen)⁷⁵

ในการร้องขอค่าทดแทนนั้นจะต้องไม่ปรากฏว่า ผู้ร้องขอได้กระทำการบางอย่างอันเป็นเหตุให้ค่าทดแทนความเสียหายระงับไป หรือถูกปฏิเสธการชดเชยค่าทดแทนตามพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนความเสียหาย มาตรา 5 กำหนดเหตุยกเว้นสิทธิในการร้องขอให้จ่ายค่าทดแทน สำหรับความเสียหายในบางกรณี ดังนี้คือ⁷⁶

(1) ค่าทดแทนจากการควบคุมตัว การกักขัง หรือการถูกเพิกถอนใบอนุญาตขับขี่ชั่วคราว หากระยะเวลาของการบังคับใช้มาตรการเช่นว่า ไม่ได้ถูกนับรวมไว้กับโทษที่กำหนดภายหลังมีคำพิพากษา โดยค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการถูกคุมขังหรือการจำกัดอิสรภาพอื่นๆ อาจระงับไป หากศาลได้คำนึงถึงมาตรการดังกล่าวในโทษที่ได้ลงไป

(2) ค่าทดแทนสำหรับการกักขัง หากปรากฏว่ามาตรการดังกล่าวถูกสั่งให้ใช้บังคับในฐานะที่เป็นมาตรการเพื่อการฟื้นฟูหรือวิธีการเพื่อความปลอดภัย (Maßregel der Besserung und Sicherung) หรือศาลให้ถอนคำสั่งนั้น ด้วยเหตุว่าวัตถุประสงค์ของมาตรการฟื้นฟูฯ ได้บรรลุแล้ว

⁷⁴ แหล่งเดิม.

⁷⁵ แหล่งเดิม.

⁷⁶ “การชดเชยค่าทดแทนโดยเนื่องจากการคุมขังอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทฉบับคิด), โดย ทวีวัฒน์ ธาราจันทร์, 2540, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โดยการสั่งกักขังนั้น เช่นการควบคุมตัวผู้มีเงินมาไว้ในสถานที่ที่กำหนด หรือโรงพยาบาลเพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้มีเงินมาเองหรือต่อบุคคลอื่น เป็นต้น⁷⁷

(3) ค่าทดแทนสำหรับการถูกยึดใบอนุญาตชั่วคราว หรือห้ามประกอบอาชีพชั่วคราว ถ้าการยึด หรือการห้ามเช่นนี้เป็นการสั่งตามกฎหมาย เพื่อรักษาความปลอดภัย แม้ท้ายที่สุดผู้ถูกบังคับใช้มาตรการจะพ้นผิดตามกฎหมายก็ตาม⁷⁸ หรือกรณีที่ศาลยกเลิกเพิกถอนคำสั่งดังกล่าวด้วยเหตุที่ไม่มีเงื่อนไขที่จะยึด หรือห้ามอีกต่อไป⁷⁹

(4) ค่าทดแทนสำหรับการยึด หรือกักสิ่งของ (dingliche Arrest) มีไว้เพื่อกระทำ ความผิด หรือได้มาจากการกระทำความผิด ตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁸⁰ ถ้าภายหลังศาล ได้มีคำสั่งให้ริบ หรือเก็บสิ่งนั้นไว้ต่อไป หรือสั่งให้ถอนคำสั่งนั้นด้วยเหตุที่มีผู้เสียหายจากการ กระทำความผิดนั้นร้องขอ เนื่องจากการริบทรัพย์สินนั้นไว้ต่อไป ทำให้มูลค่าเสียไป หรือลดน้อยลง⁸¹

ค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้ อาจถูกยกเว้นให้ไม่สามารถเรียกร้องจากรัฐได้ ตาม มาตรา 5(3) หากปรากฏว่าผู้ต้องหา หรือจำเลยเป็นต้นเหตุ หรือเป็นผู้ก่อให้เกิดการใช้มาตรการ ในทางอาญาเหล่านั้นเอง ไม่ว่าจะด้วยเจตนา หรือประมาทเลินเล่อก็ตาม แต่เหตุยกเว้นนี้ไม่ใช้กับ กรณีที่ต้องมีการใช้มาตรการทางอาญาเนื่องจากความน่าคำหิ่นของผู้ต้องหาหรือจำเลยเอง เพราะไม่ ปฏิบัติตามกฎหมายกำหนดนัดของศาลหรือละเมิดคำสั่งหรือเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการปล่อยตัวชั่วคราว⁸²

2. เหตุทำให้ค่าทดแทนความเสียหายอาจถูกปฏิเสธทั้งหมดหรือบางส่วนตาม มาตรา 6⁸³ หากมีเหตุดังต่อไปนี้

⁷⁷ “รายงานการศึกษาระดับสมบูรณั โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน คดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราช บัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และ ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, (น.40-43). เล่มเดิม..

⁷⁸ Penal Code, section 69 and 70.

⁷⁹ แหล่งเดิม.

⁸⁰ Penal Code, section 111b -111d.

⁸¹ “รายงานการศึกษาระดับสมบูรณั โครงการศึกษาแนวทางการจ่ายค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน คดีอาญาโดยรัฐอันเกิดจากความผิดพลาดในกระบวนการยุติธรรม ตามพระราช บัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และ ค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา : กรณีศึกษาองค์กรศาลเป็นผู้พิจารณาสั่งจ่ายค่าทดแทนและ ค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา”, (น.40-43).

⁸² แหล่งเดิม.

⁸³ แหล่งเดิม. (น. 44).

1) ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาก่อให้เกิดมาตรการบังคับทางอาญา เพราะผู้ถูกดำเนินคดีอาญา กล่าวข้อความผิดจากข้อความจริงในสาระสำคัญหรือขัดแย้งกับข้อความที่ให้ภายหลังหรือปกปิดข้อเท็จจริงที่เป็นคุณในสาระสำคัญ หรือให้การเป็นโทษแก่ตนเอง แม้ว่าจะเป็นคำให้การในฐานะผู้ถูกกล่าวหาก็ตาม

2) ผู้ถูกดำเนินคดีอาญาไม่ถูกพิพากษาให้ลงโทษสำหรับการกระทำความผิดอาญา หรือกระบวนการพิจารณาอุกยยกเลิก เนื่องจากผู้ถูกดำเนินคดีอาญากระทำความผิด ในภาวะที่ไม่อาจมีความชั่วได้ (Zustand der Schuldunfähigkeit) หรือเพราะมีเหตุขัดขวางกระบวนการพิจารณา (Verfahrenshindernis)

3) ค่าทดแทนความเสียหายสำหรับการจำกัดอิสรภาพอาจถูกปฏิเสธทั้งหมด หรือบางส่วนได้เช่นกัน หากศาลใช้บทบัญญัติของกฎหมายสำหรับเยาวชน และศาลได้คำนึงถึงการจำกัดอิสรภาพตามบทบัญญัติดังกล่าว

โดยพระราชบัญญัติว่าด้วยค่าทดแทนฯ นี้ กำหนดไว้ว่าค่าทดแทนความเสียหายจาก มาตรการบังคับทางอาญาโดยการคุมขังนั้น ต้องกำหนดขึ้นให้สอดคล้องกับความยุติธรรมตามสภาพข้อเท็จจริง โดยพิจารณาจากข้อเท็จจริงภายหลังศาลมีคำพิพากษาไม่ลงโทษ ซึ่งการถูกจำกัดอิสรภาพ นั้นจะได้รับค่าตอบแทนความเสียหายวันละ 20 มาร์ค ส่วนในการกำหนดค่าทดแทนนั้น ตามกฎหมายของเยอรมัน จะพิจารณาใช้ค่าทดแทนให้ทั้งในกรณีความเสียหายที่เกิดจากความเจ็บปวดทุกข์ทรมานทางร่างกาย ความสูญเสียรายได้ ตามปกติรวมทั้งความสูญเสียรายได้ในอนาคต ที่อาจเกิดขึ้นอีกด้วย

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าการชดเชยค่าทดแทนนี้เป็นการชดเชยให้กับความเสียหายทั้งที่เป็นตัวเงิน และไม่เป็นตัวเงิน และที่สำคัญจะไม่มีการจำกัดจำนวนเงินที่จะชดเชยให้แก่ผู้ถูกดำเนินคดีอาญา เอาไว้เช่นเดียวกันกับประเทศฝรั่งเศส

3.6.3 องค์การที่ทำหน้าที่พิจารณา

มีการแบ่งแยกสิทธิออกเป็น 2 ประเภท ซึ่งมีกระบวนการและองค์การที่ทำหน้าที่ในการพิจารณาค่าทดแทนที่แตกต่างกัน⁸⁴ ดังนี้

1. สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา กรณีนี้กฎหมายกำหนดให้ศาลอาญาที่พิจารณาคดีนั้นเองเป็นองค์กรผู้วินิจฉัย ว่าจำเลยมีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่⁸⁵

ศาลสามารถหยิบยกการจ่ายค่าทดแทนขึ้นพิจารณาได้เองแม้ไม่มีคำร้องขอจากผู้เสียหาย (Das Gericht entscheidet von Amts wegen) โดยมีเงื่อนไขสำคัญว่ากระบวนการพิจารณา

⁸⁴ แหล่งเดิม. (น. 46-48).

⁸⁵ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG มาตรา 8

เกี่ยวกับหน้าที่ในการจ่ายค่าทดแทนจะมีขึ้นก็ต่อเมื่อการพิจารณาพิพากษาคดีที่ก่อให้เกิดความเสียหายนั้น เสร็จสิ้นลงแล้ว และไม่ใช่ว่าการยุติคดีหรือเพิกถอนการพิจารณาไว้เป็นการชั่วคราวเท่านั้น โดยศาลจะเป็นผู้ทำหน้าที่พิจารณาและตัดสินเกี่ยวกับหน้าที่ ในการทดแทนความเสียหายจากคำพิพากษาหรือคำสั่งซึ่งยุติกระบวนการพิจารณาแล้ว ซึ่งศาลจะทำคำตัดสินออกมาเป็นส่วนหนึ่งของคำพิพากษาคดีนั้น (Bestandteil der Hauptentscheidung) หรือในรูปของคำตัดสิน (Beschluss)⁸⁶ ในกรณีที่ศาลยังไม่อาจทำคำพิจารณาเกี่ยวกับค่าทดแทนรวมเข้ากับคำพิพากษาคดีหลัก อาจเพราะพยานหลักฐานที่จะพิสูจน์เงื่อนไขแห่งการได้รับค่าทดแทน เหตุยกเว้น หรือเหตุปฏิเสธยังไม่เพียงพอ ศาลจะทำคำวินิจฉัยออกมาในรูปคำตัดสินนอกจากคำพิพากษาคดีหลัก (Entscheidung außerhalb der Hauptentscheidung) ได้แต่ต้องรับฟังถ้อยคำของผู้มีส่วนได้เสียครบถ้วนแล้ว⁸⁷

การพิจารณาโดยศาลในชั้นตอนนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการร้องขอค่าทดแทนตามกฎหมายฉบับนี้เท่านั้น จำเลยที่ศาลตัดสินว่าเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนแล้ว จะต้องดำเนินการยื่นคำร้องตามคำพิพากษานั้นต่อรัฐอีกชั้นตอนหนึ่ง ศาลจะวินิจฉัยว่าจำเลยเป็นผู้มีสิทธิได้รับค่าทดแทนหรือไม่ ถ้ามีสิทธิ สิทธินั้นเกิดจากสาเหตุใด มีเหตุเข้าข้อยกเว้น หรือเงื่อนไขในการปฏิเสธการจ่ายค่าทดแทนหรือไม่ ยังไม่พิจารณาว่ารัฐจะต้องจ่ายค่าทดแทนเป็นเงินจำนวนเท่าไร ซึ่งคำพิพากษาของศาลจะแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับเวลามาตรการทางอาญาที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเสียหาย หรือเหตุที่ทำให้รัฐต้องจ่ายค่าทดแทน⁸⁸ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับคดีสามารถร้องคัดค้านคำตัดสินของศาลได้ทันที ซึ่งเป็นบทเฉพาะที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเยอรมัน (die sofortige Beschwerde – มาตรา 311 StPO) ไม่ต้องใช้หลักเกณฑ์อุทธรณ์ตามปกติ⁸⁹

ศาลที่มีอำนาจในการพิจารณา “สิทธิในการเรียกร้องค่าทดแทน” ตามกฎหมายฉบับนี้คือศาลชั้นต้นที่ตัดสินคดีหลัก (Tatrichter) ศาลอุทธรณ์ที่มีการยกคำพิพากษาทั้งหมดหรือบางส่วน (Berufungsgericht) ศาลฎีกาที่ยกฟ้องคดี หรือตัดสินให้จำเลยไม่มีความผิด (Revisiononsgericht) ศาลที่รับเรื่องคัดค้านคำตัดสินเกี่ยวกับการจ่ายค่าทดแทน⁹⁰ (Beschwerdegericht) หรือศาลที่พิจารณาคดีอาญาที่ถูกร้องฟื้นขึ้นพิจารณาใหม่ตามมาตรา 373 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา⁹¹

⁸⁶ แหล่งเดิม .

⁸⁷ แหล่งเดิม .

⁸⁸ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG มาตรา 8 (1) (2)

⁸⁹ แหล่งเดิม .

⁹⁰ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG 8 (3).

⁹¹ แหล่งเดิม .

2. สิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยหรือผู้ต้องหาในคดีอาญาที่พนักงานอัยการเป็นผู้ถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวน

กำหนดให้องค์กรที่ทำหน้าที่พิจารณาค่าทดแทนในกรณีที่ถูกพนักงานอัยการถอนฟ้อง หรือยุติกระบวนการสอบสวนเสียเอง ไม่ว่าคดีนั้นจะอยู่ระหว่างการพิจารณาในชั้นใดก็ตามคือศาล โดยศาลที่ทำหน้าที่พิจารณาคือศาลชั้นต้นหรือศาลแขวง (Amtsgericht) ในเขตที่สำนักงานอัยการตั้งอยู่ หรือศาลสูงแห่งมลรัฐ (Oberlandesgericht) ถ้าการถอนฟ้องคดีเกิดขึ้นในชั้นพิจารณาของศาลสูง โดยมีเงื่อนไขว่าการถอนฟ้องโดยพนักงานอัยการต้องมีผลให้คดีจบสิ้นลง มิใช่เพียงแค่ถอนชั่วคราว⁹² แต่กรณีนี้แตกต่างกับสิทธิได้รับค่าทดแทนของจำเลยในคดีอาญา เพราะผู้ใช้สิทธิต้องยื่นคำร้องต่อศาลเพื่อให้ศาลทำการพิจารณาว่าสมควรได้รับค่าทดแทนหรือไม่ ศาลจะไม่หยิบยกขึ้นพิจารณาเอง⁹³ อีกทั้งกรณีนี้กฎหมายกำหนดให้พนักงานอัยการมีหน้าที่แจ้งให้ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนทราบถึงการถอนฟ้อง อย่างเป็นทางการตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เพื่อให้ทำคำร้องยื่นต่อศาลที่มีอำนาจภายในหนึ่งเดือนนับแต่วันที่ได้รับการถอนคดีของพนักงานอัยการ⁹⁴

ศาลอื่น (Gericht) มีอำนาจตัดสินเรื่องดังกล่าวแทนศาลแขวง ในกรณีที่ศาลนั้นมีหน้าที่รับผิดชอบในการเปิดกระบวนการพิจารณาสืบพยาน

ก. ถ้าอัยการยกเลิกกระบวนการพิจารณา หลังจากที่ย้ายการได้ถอนคำฟ้อง

ข. อัยการสูงสุดแห่งสหพันธ์ (Generalbundesanwalt) หรือ อัยการประจำศาลสูงแห่งมลรัฐได้ยกเลิกกระบวนการพิจารณาเรื่องทางอาญา ซึ่งอยู่ในเขตอำนาจของศาลสูงแห่งมลรัฐซึ่งทำหน้าที่เป็นศาลชั้นต้น⁹⁵

หลังจากที่มีการกำหนดหน้าที่ชัดใช้ค่าทดแทนความเสียหายโดยมีคำพิพากษาถึงที่สุดตัดสินแล้ว ให้ผู้มีสิทธิร้องขอค่าทดแทนดังกล่าวใช้สิทธิเรียกร้องต่ออัยการ ซึ่งดำเนินคดีในศาลชั้นต้นภายในกำหนดระยะเวลาหกเดือน⁹⁶ หากผู้มีสิทธิละเลยไม่ใช้สิทธิภายในระยะเวลาดังกล่าวเพราะความผิดของตน สิทธิเรียกร้องนั้นเป็นอันต้องระงับไป

⁹² แหล่งเดิม .

⁹³ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG มาตรา 9

⁹⁴ แหล่งเดิม .

⁹⁵ ปริญญญา เจริญกุลวานิช “ปัญหาการบังคับใช้พระราชบัญญัติค่าตอบแทนผู้เสียหาย และค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา พ.ศ. 2544 ให้เกิดความเป็นธรรมแก่จำเลยในคดีอาญาที่ศาลยกฟ้อง”, 2555 น. 5-7.

⁹⁶ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG มาตรา 10

แต่ในกรณีที่ไม่มีกรณียื่นคำร้องขอค่าทดแทนสิทธิ เรียกร้องค่าทดแทนความเสียหายเป็นอันระงับไปเมื่อครบกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันที่มีคำพิพากษาถึงที่สุดกำหนดหน้าที่ชดใช้ค่าทดแทนแก่ผู้ใช้สิทธิ⁹⁷

จากการศึกษาการพิจารณาจ่ายค่าทดแทนของแต่ละประเทศแล้ว พบว่าแนวทางการเยียวยาความเสียหายแก่จำเลยในคดีอาญา ของประเทศต่างๆ ที่ได้กล่าวมา มีความเหมือนกันในการจ่ายค่าทดแทน คือการจ่ายค่าทดแทนเป็นตัวแทน เพราะเป็นการชดเชยที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด และเพื่อเยียวยาต่อความเสียหายที่จำเลยผู้บริสุทธิ์ต้องแบกรับภาระจากการถูกดำเนินคดี แต่มีความแตกต่างอยู่บ้างในหลักเกณฑ์ และวิธีการในการขอรับ บางประเทศให้สิทธิจำเลย ผู้ต้องหา แล้วยังรวมไปถึงบุคคลที่ถูกใช้มาตรการลงโทษทางอาญาด้วย ตลอดถึงรูปแบบบทบัญญัติของกฎหมายที่บางประเทศกำหนดการจ่ายค่าทดแทนไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา แต่โดยมากจะบัญญัติเป็นกฎหมายค่าทดแทนต่างหากออกมาแยกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และส่วนใหญ่จะให้องค์กรศาลทำหน้าที่พิจารณาค่าทดแทนว่าจำเลย หรือผู้ต้องหาสมควรที่จะได้รับการเยียวยาจากรัฐหรือไม่ หากไม่พอใจในคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลที่เกี่ยวกับค่าทดแทนก็ให้อุทธรณ์ไปยังคณะกรรมการที่ตั้งขึ้นเพื่อวินิจฉัยการจ่ายค่าทดแทนต่อไป

⁹⁷ Strafverfolgungsentschädigungsgesetz-StrEG มาตรา 12